



Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 64, Haziran 2023, s. 514-522

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.70234>

Ekaterina KAPRANOVA

Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı

Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, kapranova1701@outlook.com

Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-0949-257X>

19. VE 20. YÜZYIL TÜRK VE RUS EDEBİYATINDA AYDIN¹

Özet

Edebiyat, özellikle roman, toplum için bir ayna gibidir. Roman, hikâye ve şiir gibi edebî eserler, kişisel üretimlerin yanı sıra dönemin sosyal, ekonomik ve siyasi meselelerini de yansıtır. Bu nedenle edebî eserler de sosyolojik kaynak olarak kabul edilebilir. 19. Ve 20. yüzyıl Türk ve Rus edebiyatı, büyük yazarların tüm dünyada ün kazandığı yüzyıldır. 19. Ve 20. yüzyılda Türk ve Rus edebiyatının zirvesi kabul edilen isimler toplumsal konulara kayıtsız kalmamalarının yanı sıra Türk ve Rus toplumunun modernleşme sürecini de eserlerinde yorumlamışlardır. Entelektüeller genellikle bu merkezlerde yoğunlaştıkça, düşünce, bilim ve edebiyat siyaseti de bu merkezlerde yoğunlaşmıştır. Dönemin en önemli dergi ve gazeteleri bu edebiyatçılarla ilgili basılıp dağıtılıyordu. Tarih boyunca siyasi iktidar, kendi amaçlarına hizmet etmek, rejimlerini korumak ve toplumsal hegemonyalarını sağlamlaştırmak için örgütlü aydınlara ihtiyaç duymuştur. Yüzyıllardır enformasyonu tekelleştiren aydınlar, kültürel sermayelerini çoğu zaman kendi sınıfsal amaçları için kullanarak, bazen siyasi iktidarla çatışan, bazen de uzlaşmaya varan ideolojiler üretmişlerdir. Bu çatışma ve uzlaşma ekseninde, aydının idari yapıya karşı tutumu, yönetici sınıfın statükoyu koruma çabası, yerel ve evrensel sorunlar, iktidarla ilişkisi tanımlanmaktadır. Bu bakımdan aydınlardan her toplumdaki konumu ve rolü farklıdır. Aslında Batı toplumlarında muhalif kimliği

¹ Bu çalışma, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalında, Doç. Dr. Adem Polat danışmanlığında hazırlanan *19. ve 20. yüzyıl Türk ve Rus Edebiyatında Aydın* adlı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

ve iktidar eleştirisi ile öne çıkan entelektüelin işlevi, Batı dışı toplumlarda iktidarın yönetsel işlevlerini yerine getirmek ve bilgisiyile iktidarı meşrulaştırmaktır. Klasik Osmanlı İmparatorluğu'nda iktidarın (devletin) "koruma", Tanzimat döneminde ise "kurtarma" (diriliş) döneminde Türk aydınlarının, tarihsel, toplumsal ve sınıfsal kategorilerdeki entelektüellerin işlevleri söz konusudur. Bu çalışmada ele alınan Türk ve Rus aydınların kısaca bilgileri verilmiştir.

Anahtar kelimeler: 19. Yüzyıl aydınları, 20. Yüzyıl aydınları, Rus aydınlar, Türk aydınlar.

INTELLIGENT IN THE TURKISH AND RUSSIAN LITERATURE OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES

Abstract

Literature, especially the novel, is like a mirror for society. Literary works such as novels, stories and poems reflect the social, economic, and political issues of the period as well as personal productions. For this reason, literary works can also be accepted as sociological resources. 19th and 20th century Turkish and Russian literature is the century when great writers became famous all over the world. The names considered the pinnacle of Turkish and Russian literature in the 19th and 20th centuries, not only did not remain indifferent to social issues, but also interpreted the modernization process of Turkish and Russian society in their works. As the intellectuals generally concentrated in these centres, the politics of thought, science and literature were also concentrated in these centres. The most important magazines and newspapers of the period were printed and distributed about these men of letters. Throughout history, political power has needed organized intellectuals to serve its own purposes, protect their regimes and consolidate their social hegemony. Intellectuals, who have monopolized information for centuries, have produced ideologies that sometimes conflict with the political power and sometimes reach consensus, using their cultural capital for their own class purposes. In this context of conflict and reconciliation, the attitude of the intellectual towards the administrative structure, the effort of the ruling class to protect the status quo, local and universal problems, and its relationship with the power are defined. In this respect, the position and role of intellectuals in every society is different. In fact, the function of the intellectual, who stands out with his oppositional identity and criticism of power in Western societies, is to fulfill the administrative functions of power in non-Western societies and to legitimize power with his knowledge. The functions of Turkish intellectuals, intellectuals in historical, social and class categories are in question in the period of "protection" of the power (state) in the classical Ottoman Empire, and in the period of "rescue" (resurrection) in the Tanzimat period. Brief information about the Turkish and Russian intellectuals discussed in this study is given.

Keywords: 19th century intellectuals, 20th century intellectuals, Russian intellectuals, Turkish intellectuals.

1. GİRİŞ

19. yüzyıl Rus edebiyatı, Rus toplumu ve aydınlarının modernleşme deneyimlerini yorumlamak için zengin bir kaynaktır. Bu edebî eserler; dönemin farklı görüş ve düşünceleri ile fikir akımlarını izlemek açısından da önemli birer belge niteliğindedir. Hem modernleşme yanlısı hem de modernleşme karşıtı Rus yazarlar toplumsal, siyasal ve ekonomik olayları eserlerine farklı şekillerde yansıtmışlardır. Yarattıkları karakterler, olay örgüsü, diyaloglar, metinler ve romanlar bu fikirleri yansıtır (Özçelik, 2019). Batılı olmayan diğer toplumların modernleşme deneyimleri gibi, Rusya'nın modernleşmesi de Batı örneğini takip etmeyi ve toplum mühendisliği çabalarında belirli reformlar gerçekleştirmeyi amaçlamıştır.

Çar I. Peter döneminde başlatılan reformlar da ülkede büyük bölünmelere yol açmıştır. "*Batiya açılan bir pencere*" olarak kurulan bir şehir olan Petersburg, aynı zamanda Rusya'nın modernleşmesinin sembollerinden biri haline gelmiştir. Petrov'un Rusya'nın sosyal ve kültürel yapısına modern yönelimi, insanlarda derin endişe ve yankı uyandırmıştır. Ondokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan Batı karşıtı muhafazakarlığın ve milliyetçi hareketlerin kökenlerini aramak gerekir. Rusya, 19. yüzyılın başlarında Napolyon'un Avrupa'yı işgaline karşı güçlü bir direniş göstermiş ve Avrupa'yı bir ölçüde Napolyon'dan kurtarmış, bu da Batılıların büyük sempatisini kazanmıştır (Erkan, 2017). Çar I. İskender döneminde Rusya'nın Avrupa ile ilişkilerinin yakınsaması, Rusya'daki liberal hareketi ve modernleşme yanlısı ideolojiyi güçlendirmiştir. Ancak Çar I. Aleksandr'ın ölümü üzerine Rusya ile Avrupa arasındaki ilişkiler, amcası I. Nicholas'ın Çar olmasıyla yeniden gerilmiştir. Çar I. Nicholas döneminde Rusya içe kapanmıştır.

1848 Devrimi'ne Rusya'nın tepkisi, Polonya ve Macar bağımsızlık yanlılarının kanlı baskıları ve Avusturya, Batı kamuoyunda olumsuz bir Rusya algısı oluşturmuştur. Çar I. Nicholas döneminde Rusya'nın çeşitli özgürlük taleplerini dizginlemesi ve bastırması, Rusya'nın modernleşme yanlısı düşüncelerini ve aydınlarını umutsuzluğa sürüklemiştir. Batı ile yaşanan gerilimler ve Rusya'nın yaşadığı ekonomik, siyasal ve sosyal sorunlar, Rusya'da muhafazakar, Batı karşıtı, modernlik karşıtı fikirlerin yeşermesi için verimli bir zemin sağlamaktadır. Bu düşünceler arasında Slavizm en ağır yükü taşımaktadır ve Çar I. Nicholas döneminden beri popüler olmuştur. Batı medeniyetinin artık yok olduğunu savunan Slav yanlıları, Avrupa'nın kurtuluşunu Rus toplumunun hala bozulmamış yapılarına, inançlarına ve entelektüel zenginliğine bağladılar. 19. yüzyılın ikinci yarısında Slav yanlısı fikirler Pan-Slavizm'in etkisiyle yerini Pan-Slavizme bırakmıştır.

Pan-Slavizm, çürüyen Batı medeniyetine karşı tüm Slavların yeni bir cephede birliğini savunur. Pan-Slavizm'in yayılmasında Batı'nın Rusya ve diğer Doğu toplumlarına yönelik algıları ve bazı kalıplaşmış Oryantalist söylemlerin de etkisi olmuştur. Bazı Batılı yazarlar, entelektüeller ve düşünürler için Rusya bir Asya toplumdur. Şark despotizminin hakim olduğu ülkelerden biridir (Pehlivan, 2016).

Rusya'nın "Doğu Hristiyanlığı" olarak tanınan Ortodoks mezhebine bağlılığı da Rusya'yı Batı'dan çok Doğu'nun bir parçası yapıyor. 1856'daki Kırım Savaşı'nda Avrupalı güçler İngiltere ve Fransa savaşa katıldı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer aldı, bu da Rus halkı arasında Batı karşıtı duyguların artmasına neden olmuştur. Bu dönemde Pan-Slavizm güçlendi, Rusya'nın ve Avrupa'nın tek kurtuluşunun Rusya'nın sosyal yapısının ve dini inançlarının bütünlüğünde olduğuna inanıyordu. Onlara göre Batı medeniyeti artık "yozlaşmıştır". Bununla

beraber yine onlara göre Cermen aşısı Roma'yı kurtardığı gibi bugün de Slav aşısına ihtiyaç vardır. 19. yüzyıl Rus edebiyatı verimli bir yaratıcılık dönemini yansıtıyordu (Erkan, 2017). Büyük Rus romancıları, hikaye anlatıcıları ve şairleri bu dönemde büyük eserler yarattılar. Gogol, Puşkin, Dostoyevski, Tolstoy, Turgenev, Çernişevski ve diğer büyük Rus yazarları, 19. yüzyılın derin ekonomik, siyasi ve toplumsal sancıklarına tanık oldular. Rus yazarlar, toplumun farklı katmanlarından gelen, ancak toplumda var olan gerçek tipleri anlatırlar.

Türk edebiyatı 17. yüzyılda gelişmeye başlamıştır. Geçmişte Arap ve Fars şairlerini taklit eden şairler şiir yazmıştır. Şairler de Paris'e giderek Batı edebiyatı ile yakın temas kurmaya başlamıştır. Orada kaldıkları süre içerisinde edebiyata bakış açıları değişmeye başlamış ve döndüklerinde edebiyatı bağlı olduğu Doğu geleneklerinden koparmaya çalışmışlardır. Dolayısıyla modernleşme hareketi Tanzimat döneminden itibaren başlayacaktır. Şairler ve sanatçılar belli merkezlerde bir araya gelerek bu canlanmayı halka duyurmuşlardır.

Buluşma yerinde edebiyat eleştirileri yayınladılar, birbirlerine şiirler okudular ve eleştiriler aldılar. Bu topluluklar edebiyat çevreleri olarak tanıtılmıştır. Bu edebi dünyalar farklı dönemlerde oluşmuş ve belirli kişiler etrafında dönmüştür. Bu edebiyat çevrelerinin en önemli özelliklerinden biri edebiyata değer veren prestijli kişileri korumak ve güzel eserler yazan sanatçıları ödüllendirmek etrafında şekillenmiş olmalarıdır (Abdelwahed, 2021). Bir diğer nokta da, İstanbul'un asırlardır bir kültür merkezi olarak yükselen özelliklerinden dolayı, bu kültür ve sanat buluşması kurulmuş ve Osmanlı padişahları tarafından başlatılan bu "sohbet" geleneği devam etmektedir.

Aydınlar ile entellektüeller arasında epistemolojik bir fark/ayrım yoktur, ontolojik-sosyolojik bir fark/ayrım vardır. "Tarih" ve "toplum kültürü" düzeylerinde konumlanan tinsel "onto", tarihsel geri kalmışlığın üstesinden gelinerek aşılabilecek ilerleme ve geri kalmışlık arasındaki niceliksel değil, niteliksel farklılıkları bünyesinde barındırır (Yardımcı, 2015). Türk aydınları açısından tarihsel kültürel zihniyetin kodlarının belirlenimciliği ve tarihselliğe bağımlı ve zayıf olmasından kaynaklanan bir "çarpıtmanın" ve "ayrışmanın" olduğu bir bilinç yapısı vardır. Çarpık ve parçalanmış bir gerçeklik algısı ve aşkın bir misyonun kendini kabulü, bu bilinci karakterize eder ve belirler. Türk aydınları eyleme/misyona öncelik veriyor, çoğu zaman düşünümüllüğe kapalı, henüz vizyonsuz, solipsist-dini-mistik pozitivist bir ideolojik tasarım kullanıyor. Sözde düşünceyi eyleme tabi kılarak, başlangıçta entellektüellere güvenli ve güçlü bir ontolojik yönelim sağlamayı amaçlamıştır.

Türk aydınının serüvenleri tarihsel sürekliliği içinde sürdürüldüğünde, o düşünceyi, toplum da düşünceyi araçsallaştırır; hizmetinde bir yer kazanmak ya da güvence altına almak için, varlığının istikametine göre, Yükseltilmiş ve yoğunlaşmış gücü arındırır. Toplum siyaset karşısında kendini disipline edemez ve toplumu siyasi olarak asimile etme ve yönlendirme yönündeki temel eğilim, ülkemizdeki aydınların psikolojik koordinasyonunu ve eylem çerçevesini her zaman belirleyen temel karar olmuştur (Genç, 2014).

2. Türk Edebiyatında Aydın ve Sorunları

Edebiyat, hem dili toplumsal bir araç olarak kullanması hem de toplumun tarih boyunca yaşadığı olaylardan beslenmesi nedeniyle toplumsal bir kurumdur. Topluma yön veren pek çok şair ve yazarda toplumsal içerikli eserler görülür. Bu tarihi süreçte Türk etnik grubu uzun süre bağımsızlık mücadelesi vermiş ve birçok zorlukla karşılaşmıştır. Doğal olarak sosyalist çizgide daha fazla ilerleme kaydeden Türk toplumu edebiyatı bu olaylardan büyük ölçüde etkilenmiş ve

bu bölgede yaşayan şair ve yazarlar bu olayları edebiyatlarına yansıtarak milli edebiyatta önemli bir etki yaratmışlardır (Çetintaş, 2010). 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Türk milli edebiyatı üç ana akımdan etkilendi: Türkiye, İran ve Rusya. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Türk aydınlarına ve genellikle Rusya'da hüküm süren Türk topluluklarına yönelik sansürün siyasi arenada kaldırılmasıyla Türkçe konuşan halkların edebi ve siyasi uyanış tarihinde önemli bir dönem başlamıştır (Tadzhiev ve ark., 2020).

Türk edebiyatında aydın sorunu ele alınırken solcu/sosyalist kurgudaki "tür", toplumsal olarak en aktif, öğrenci hareketi ve politik eylem dönemini anlatan, pasif, mağdur edilmiş bir kurgu oluşturmaktadır. Ancak aynı dönemdeki ulusal muhafazakâr edebî romanlar incelendiğinde ele alınan kahramanların ağırlıklı olarak asi, umutlu, hasret ve sezgi dolu olduğu incelenebilir (Aslan, 2011). Bu olgu, Türk Cumhuriyeti'nin temel politikası ve ideolojisi ile ilgili çelişkili durumlardan biridir ve aslında önemli bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Zira bu düzen, cumhuriyetçi sol geleneği bir ölçüde benimserken, laiklik, modernite ve solcu söylemleri eleştirerek ve aralarında ilişki kurarak, "devrimci" idealleri, gelenekçi edebiyatı açıkça meşrulaştıran bir bilgi alanını temizleyememiştir. Bununla beraber sol gelenek bu konuda her zaman çelişkili kalmış, eleştirisinin içeriğinin devlet mi, sistem mi, yoksa birey mi olduğunu rasyonel olarak açıklığa kavuşturamamıştır (Yiğenoğlu, 2018). Olaylara yön veren karşıt güçlerdir. Böylece, Türk siyasi geleneğindeki sol ideolojilerin ve dünya görüşlerinin ideoloji-gerçeklik düzeyinde sürekli bir ikilem yaşadıkları ve bu temel çelişkiyi hem varoluşsal söylemlerinde hem de toplumsal haleden tezahür ettirdikleri görülmektedir.

Paradigma kayması, tamamen zıt bilişsel çerçeveler içinde, iki farklı bilimsel/politik projede kişinin dünyayı anlayışıdır. Epistemolojik kopuş kavramı, önceki bilişsel kodların gerçek değişimi ve bunun yerine başka bir dünyayı ifade edebilen kavramsal kodların canlandırılması olarak da tanımlanmaktadır. Liberal düşüncesinin temelinde "insan ve toplumsal ilişkileri güçsüzleştirme" yaklaşımı yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında, özgürlüğü daha geniş sosyokültürel normatif alanla ilgili ve sosyalleşmenin temel biçimleriyle doğrudan ilişkili bir olgu olarak gören genel kabul gören yaklaşıma karşılık gelir.

Sol düşünce, özgürlük meselesini, sol bakış açısına uygun bir açıklama biçimi olarak kabul edilebilecek kolektif kimliğe dayalı toplumsal bilinç bağlamında ele alır ve değerlendirir. Sol, düşünce özgürlüğü değerlendirmesini, onu kendi söylemsel alanıyla uyumlu bir eylem olarak göreyerek, bir dizi temel tarihsel-toplumsal kalıntı ve türev bağlamında benimseme eğilimindedir (Topal Demiroğlu, 2014). Bu gerçeğe rağmen, Türkiye'deki aydın söylem, genel olarak özgürlüğü tanımlamak için mevcut siyasi durumu kullanma eğilimindedir. Bu noktada Türk aydın söylemi, meseleleri tamamen siyasi terimlerle tanımlamakta ısrarcıdır ve bu noktada oluşturduğu söylem alanı, meseleleri ele almaktan çok sol ideolojinin siyasallaştırma diliyle ilişkili görülebilir (Aslan, 2011). Özgürlük, tarihsel derinliği olan, yaşam biçimleriyle ilgili bir konu olarak toplumların bilincine yerleşmiştir.

20. yüzyıldan sonra ortaya çıkan aydınlanmış insan türleri, kültürler değiştikçe bazı değişikliklere uğramıştır. Bu değişimin kriterleri, halkın geleneklerinde, sanatçıların estetik yorumlarında, aydınların tutumlarında ve devlet politikalarının oluşturduğu tercihlerde aranmalıdır. Aydın prototipleri çizilirken bu çok önemlidir. Yüzyıllarca aranan entelektüel arketipler, Tanzimat sonrası edebiyatta aranan azizler, din adamları ve eğitimciler aranırken, Cumhuriyet sonrası dönemde edebiyatın fikri tipolojiler üzerindeki etkisi değişmiştir (Özcan,

2017). Birikimleri toplumsal hayata işlevsel bir şekilde aktaran edebiyatı inceleyenlerin bu soruna özel bir önem vermesi gerekir.

Türk dünyası ile Türkiye arasındaki ilişkilerin kurulmasının en önemli dayanağını tarih ve edebiyat birlikteliğinde ararız. Türk Cumhuriyeti edebiyatı böyle bir lükse sahipti (Polat, 2019). Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Türk edebiyatında medya ve medya okuryazarlığı edebî ve yazılı işleve aday olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurgusal sanat eserlerinden çok sanal dünyalara açık, yüksek teknoloji destekli, zengin çağrışımlı, teknik, mekanik ve otomatik aygıtları edebiyat sosyolojisi literatürünü dönüştürmeye başlamıştır (Aslan, 2011). Edebiyat tarihinden alıntı yapmaya çalışan araştırmacılar, radyo, televizyon ve bilgisayar programlarında bibliyografik etiketler biçimindeki dipnotları giderek daha fazla kullanılmaktadır. Hızlı yaşam, fast food gibi lakaplar, metro, faks gibi sanat yapıtının içerdiği ve onu romanla karşılaştırmamızı sağlayan mecra, iletişim endüstrisinin bir kolu gibi tüm sektörlerle uzanmaktadır.

Edebî metinlerle bu bağlantıları kurabilenler, edebiyatı toplumsal hayata daha kolay tercüme edeceklerdir. Bu noktada Batı ve Doğu edebiyat akımlarını değerlendiren bir anlayışa ihtiyaç duyulmaktadır. Belki de Doğu eğilimleri Batı eğilimleri kadar değişmemiş ve Doğu öğretileri her zaman önceki varsayımları reddetmemekle birlikte az çok yeni oluşumları ima etmektedir (Özbek, 2018). Edebiyat sanatı gibi edebiyattaki bazı teknik özellikler bu açıdan açıklanabilir. Sonuç olarak 19. Ve 20. yüzyıl edebiyat çalışmaları, yeni insan tipleri ve karakterleri hakkında fikir üretmiştir.

3. Rus Edebiyatında Aydın ve Sorunları

Her edebî eser, bir sanat düzeyi çerçevesinde yaratılır. Yazılan olaylar, olgular ya da karakterler düzlem çerçevesinde okuyucuya sunulur. Anlatılar yansıtılmış, daktilo edilmiş, betimlenmiş veya çoğaltılmış bir biçimde geldikçe, yazarın ele alışının görüntü kalitesine sahip olurlar. Bir yazar, gerçek hayattaki bir tipi edebiyatının konusu yapmak istediğinde, tipik olana döner. Analiz edilecek tipin özelliklerini tanımlar ve somut bir şekilde genelleme yaparak ilgili kişinin ait olduğu kategoriye karakterize eder. Böylece oluşturulan imaj, ait olduğu sınıfın durumunu ve yaşam koşullarını yansıtmaya görevini üstlenmiştir (Ontaç Güner, 2021). 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Rus edebiyatında duygusallığın ortaya çıkmasıyla birlikte sıradan insanlara yönelim başladı. Toplumsal hiyerarşinin en altında yer alan imgeler, toplumsal çelişkileri ve sınıfsal eşitsizlikleri yansıtan ve aile trajedisi çerçevesinde verilmektedir (Avcı, 2018).

Bu dönemin yazarları ve şairleri belirli bir listeye sınırlı değildir. Bu başarının arkasında iki önemli motivasyon kaynağı vardır: Biri 19. ve 20. yüzyıl yazar ve şairlerinin getirdiği bilgi ve birikimdir. İkincisi, Rus edebiyatının kurumsal yapısını düzenli olarak incelemektir (Özakın, 2022). Bu, sadece edebî eserler ve yazarların değil, edebiyatın her anını kaydeden uzmanların, edebiyat tarihçilerinin, edebiyat eleştirmenlerinin, edebiyat teorisyenlerinin, edebiyat dergilerinin, yayıncılarının, koruma belgelerinin ve materyallerinin edebiyatın ve tüm dinamiklerinin ve kurumlarının incelenmesi anlamına gelir.

Rus edebiyat sorunları genel olarak incelendiğinde, edebiyatın eleştirisi kadar toplumsal olaylardan ve popüler hareketlerden de etkilendiği de söz konusudur (Küçük, 2011). 19. Yüzyılın başlarında kitap yayıncılığının artması ve yeni yayınevlerinin kurulması gibi etkenler edebiyatı ve ardından gelen eleştirileri geliştirmiştir. Edebiyatta ortaya çıkan akımlar eleştiride de yerini alır (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016). Klasisizm, duygusallık ve akılcılığın etkisi 19.

yüzyıl Rus eleştirisinde görülebilir. İlk yarım yüzyılda edebiyat eleştirisi klasisizm, duygusallık ve romantizm gibi edebiyat akımları temelinde gelişmiştir. 19. Yüzyılın ikinci yarısında edebiyat, sosyal meseleler ve eleştiri ile iç içe geçmeye başlamıştır (Ataklı Saçak, 2016). Genel olarak 19. yüzyıl edebiyatını şekillendiren önde gelen eleştirmenlerden biri olarak kabul edilen V. G. Belinsky'nin yorum ve görüşleri Rus edebiyatının gelişimine büyük katkı sağlamıştır. 20. yüzyılın başında edebiyat eleştirisi, her zaman olduğu gibi, yeni edebiyat akımlarının ortaya çıkmasına paralel olarak gelişmiştir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

19. Yüzyıldan 20. yüzyılın başlarında Çarlık emperyalistlerinin saldırgan politikası nedeniyle Türk halkının milli ruhu, dini ve kültürel hayatı büyük kayıplara uğramıştır. Bu halkların liberal önderleri ve aydınları, hem çarlık emperyalizmine hem de yerel hanlıkların baskı ve zorbalığına karşı çıkmışlardır (Çelik, 2021). Türk ve Rus edebiyat tarihinde önemli izler bırakan bu dönemin etkilerinden biri de aydın edebiyatı olmuştur. Bu dönemin eserleri hem klasiklere hem de solcu literatürüne damgasını vurmuştur. Bu dönem şairlerin eserlerinde aile, yoksulluk, aydınlanma vb. örnekleri görülmektedir (Alpay, 2019).

Bu dönemin edebiyatçılarında görülen ortak değerler, manevi ve sosyal hayatta eşit ve adil bir yönetime, halk arasında adaletli davranmaya, barış ve birlik içinde toplumun istikrarına saygı duymaya ve onların bilgelik görüşleri geçmişte ataların hizmetlerini onurlandırır (Karabalık ve ar., 2021). Yüzyıllar boyunca Türk ve Rus edebiyatçılarının aydın bakış açısını yansıtan eserleri, özellikle edebiyatçıların hayatını ve sanatını incelemek günümüz edebiyat araştırmacılarının konularından biridir.

KAYNAKLAR

- Abdelwahed, O. (2021). *19. VE 20. Yüzyıl Türk Edebiyatının Edebiyat Çevreleri*, Final Ödev Sunumu. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı, Eski Türk Edebiyatında Edebiyat Çevreleri.
- Alpay, O. (2019). *Postmodernizmin Rus Edebiyatına Yansımaları. Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, C. (2011). *Türk Edebiyatında Aydın Sorunsalı: Oya Baydar'da Süreklilik, Kopuş Ve Yeniden Kurgulama*. Folklor/Edebiyat, 18 (68), 31-51.
- Ataklı Saçak, F. (2016). *XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatında Eleştiri*. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9 (2), 999-1014.
- Avcı, M. G. (2018). *Klasik Sosyoloji Metinlerinde Bireysel Bir Eylem Olarak Şiddet*. Sosyal Bilimler Metinleri, 2018 (2), 94-101.
- Çelik, H. S. (2021). *Kültür Emperyalizmi: Bir Kavramın Türkiye'deki Tarihi Üzerine Bir İnceleme (1960-1980)*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 61 (2), 629-675.

- Çetintaş, M. (2010). *Edebiyat ve Dilin Toplum Analizinde Kullanılışı: Kemal Karpat'ın Edebiyat ve Toplum Adlı Eseri Üzerine*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, 58 (1), 213-230.
- Erkan, Ü. (2017). 19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Modernleşme Eleştirisi. Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2 (1), 21-46.
- Erkan, Ü. (2017). *Rus Modernleşmesinde Batı Karşıtlığının Tarihsel Temelleri*. Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi E-Dergisi, 4 (1), 52-70.
- Genç, E. (2014) "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kimlik, Misyon ve Vizyonu Bağlamında Türk Aydını". *Akademik İncelemeler Dergisi* 2 (1), 133-174.
- Gerçel, H. ve Ak, N. (2007). Aziz Nesin'in Öykülerinde Çocuk Ve Eğitim Teması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (22), 115-124.
- Haşlak, İ ve Madakbaş, E. (2012). Tolstoy'da Akıl Algısı: Rasyonalizmin Neresinde?. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 8 (1), 103-116.
- Kandemir, H. (2016). Dostoyevski Düşüncesinde Türk-İslam Olgusu Ve Osmanlı Rus Savaşı Çerçevesinde Doğu Sorunu. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4 (8), 13-21.
- Karabalık, A. E., Eraslan, İ. H. ve Kızıldağ, Ş. (2021). İdeal Devlet Örgütü Ve Temel Paradigmaları: Kadim Türk Milleti Devlet Geleneği ve Diğer Felsefi Görüşlerin Analizi Çerçevesinde Sosyal Hukuk Devlet Modeli Yapılanmasına Yönelik Stratejik Öngörüler. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (11), 118-165.
- Keskin, U. (2020). Gogol'un Yaşam Öyküsünün Eserlerindeki Yansımaları. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 307-323.
- Kırılmaz, H. & Ayparçası, F. (2016). *Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları*. İnsan ve İnsan, 3 (8), 32-58.
- Korkmaz, F. (2014). Sait Faik'in Poetik Görüşleri. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 4 (1), 1-11.
- Küçük, K.S. (2011). *Rus Gerçekçiliği Bağlamında N.V.Gogol v.G.Perov Etkileşimi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Slav Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı.

- Mahmudova, G. (2009). Ünlü Rus Şairi Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in Şiirlerindeki İstanbul. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2 (28), 59-67.
- Ontaç Güner, A. (2021). Edebiyat İncelemelerinde "Tip" Okumalarının Gelenekselleşmesi Sorunu Ve "Fatih-Harbiye" Kişileri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1 (51), 311-332.
- Özakın, D. (2022). Rus Edebiyatının Gümüş Çağı'nda Gotik Motiflerin Yükselişi: Zinaida Gippius'un "Akşam Hikâyesi". *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 10 (27), 169-194.
- Özbek, Y. (2018). Sanat, Edebiyat Ve Eğitim. *Doğu Esintileri*, (9), 1-12.
- Özcan, U. (2017). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'de Edebiyat-Siyaset İlişkisi. *Sosyoloji Konferansları*, 55 (1), 459-477.
- Özçelik, T. G. (2019). Batı-Dışı Modernleşme Kavramı Temelinde Türkiye'de Cumhuriyetin İlk Yıllarında Modernleşme Çabaları. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 308-326.
- Parlak, S. (2021). Sabahattin Ali'nin Eserlerinde İnsan. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (Mart 2021): 67-87.
- Pehlivan, İ. (2016). Rusya Ve Oryantalizm. *Asia Minor Studies*, 4 (8), 79-93.
- Polat, N. H. (2019). Türk Dünyasının Entegrasyonunda Lise Edebiyat Tarihi Kitaplarının Yeri. *Bilig, Türk Konseyi'nin 10. Yılı Özel Sayısı*, 255-278.
- Şahin, V. (2018). Romanla Kimlikleşen Bir Yüz: Halide Edib Adıvar ve Edebi Yaratımları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 1-8.
- Tadzhiev, X., Khasanov, N., Kydyr, T. (2020) "19.Yüzyıl Sonlarında Ve 20.Yüzyılın Başlarında Türkistan Dinî-Maarifi Edebiyatında Ahmed Yesevi İzleri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 34 (96), 319-344.
- Topal Demiroğlu, E. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 133-144.
- Yardımcı, A. (2015). Metafizik ve Epistemolojik Solipsizm Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. *Mavi Atlas*, (4), 190-200.
- Yiğenoğlu, K. (2018). 21. Yüzyılın İdeolojik Güç Mücadelesi: Uluslararası Sistemin Değişen Doğasını Anlamak. *Journal of Awareness*, 3 (1), 51-70.